

ОКУДЖАВА И ПРИКАЗКАТА НА ЕКЗЮПЕРИ
„МАЛКИЯТ ПРИНЦ“*

Три бележки

А. В. Кулагин

Превод от руски Денка Кръстева

OKUDZHAVA AND EXUPERY'S TALE *THE LITTLE PRINCE*

Three notes

A. V. Kulagin¹

Trans. from Russian by Denka Krysteva², Shumen University,
Bulgaria

Abstract: *The article reveals reminiscences from The Little Prince, the fairy tale by A. Saint-Exupery in the works of B. Okudzhava. They are found in the song Night talk (light, lamplighter, path motifs), in a series of poems related by the rose motif (the song I am writing a historical novel, etc.), in the fairy tale for children Charming adventures (a cumulative tale, characters from the animal world, auto-illustration).*

Key words: *Okudzhava, Saint-Exupery, The Little Prince, reminiscences, motifs*

Приказката „Малкият принц“ на Антоан дьо Сент-Екзюпери, в СССР публикувана за първи път през 1959 година в списание „Москва“ (№ 8) в превода на Нора Гал, бързо се превръща в едно от най-популярните сред съветските читатели произведения. „Печална и насмешлива“, предназначена „повече за възрастните, отколкото за децата“ (Gal', 1963)³,

* Публикувано за първи път на руски език: Кулагин А. В. Словно семь заветных струн...: Статьи о бардах, и не только о них. Коломна: ГСГУ, 2018, pp. 98-109.

¹ Anatoly Valentinovich Kulagin is a graduate of the Kolomna Pedagogical Institute (1979) and has PhD from the Leningrad State Pedagogical Institute "A.I. Herzen" (1985); Professor at the Moscow State University for Social Sciences and Humanities (Kolomna) and Doctor of Philology. He studies problems of reception and intertextuality in the works of Pushkin and is a leading researcher of theory and history of Russian poetry and songs written and performed by authors. Prof. Kulagin studies problems of poetry as an indivisible spiritual and aesthetic system, and reveals inner connections and mutual references in works by different poets.

² Denka Krasteva is a Doctor of Philology, Professor of Russian Literature at the Department of Theory and History of Literature, *Konstantin Praslavsky* University of Shumen. Her main research interests comprise the history and poetry of Russian literature, cultural history of Russia, new historicism and Russian literature. Email: dkristeva@abv.bg

³ Авторът на статията А. Кулагин пояснява, че е работил с текста на първото в СССР отделно издание на приказката в превода на Нора Гал. Уточнено е, че това е бил единственият руски превод до края на дните на Окуджава, ако не се вземат под внимание фрагментите от

тя съответства и на романтическите настроения от епохата на Топенето на ледовете, и на възникналия в годините на крушение на „желязната завеса“ интерес към западната култура (романите на Ремарк и Хемингуей, картините на Пикасо и Дали, песните на Монтан...), и на вълнуващата обществото космическа тема.

Този интерес докосва и Булат Окуджава, в чиито произведения се забелязват следи от четенето на „Малкият принц“.

1

Първа такава следа откриваме в песента „Нощен разговор“ („Ночной разговор“), датирана през лятото на 1962 година. Ще припомним, че тя е във формата на диалог между пътник и някакъв събеседник – или, според мнението на Л. А. Левина (която привлече вниманието към изпълнението на песента в смесен дует) и Д. Биков, събеседница (Levina, 2002, p. 150; Вуков, 2009, p. 421)⁴. Събеседникът или събеседницата отговоря на пътника, който разпитва за посоката на пътя „Куда же мне ехать? Скажите мне, будьте добры“/ „Кой път да поема? Кажете ми, много ви моля“ – превод на М. Шопова, непубликуван) и го съветва да тръгне към *светлия/чистия огън (ясный огонь)*. Третото четиристишие (куплет) звучи така:

– А где же тот ясный огонь? Почему не горит?
Сто лет подпираю я небо ночное плечом...
– Фонарщик был должен зажечь, да, наверное, спит,
фонарщик-то спит, моя радость... А я ни при чём.

(Okudzhava, 1996, p. 129)

– Къде е той? Нийде не виждам светлик засиял.
Подпирам небето вечерно цял век с рамена.
– Един фенерджия го пали, но той е заспал,
Да, той е заспал, моя радост... Аз нямам вина.⁵

приказката в превод на Хораций Велле, включени в книгата: Мижо М. Сент-Екзюпери / Пер. с фр. Г. Велле. М.: Молодая гвардия, 1963. С. 367-383. При сравнението на превода на „Малкият принц“ от Нора Гал с българския превод от френски език на Константин Константинов в изданието от 1978 г. не бяха открити сериозни разминавания. Там, където има такива, и те са свързани с анализа в статията, се коментират специално.

Тук цитатите от приказката са по превода на К. Константинов (Ехирегу, 1978) с посочване в текста само на страницата в кръгли скоби.

⁴ Л. А. Левина, която отчита жанровата традиция на страшната балада (според нея намерила отражение в „Нощен разговор“), вижда в събеседницата на героя „достатъчно опасна фигура – русалка, сирена, Лорелей. Прелъстителката, която отвлича странника към тайнствената Синя планина на Червена река...“ (Levina, 2002, p. 150). Във възприятието на Д. Биков героинята на песента е „или селянка, или ханджийка, при която той (героят – А. К.) е дошъл посред нощ“ (Вуков, 2009, p. 421). Тук и навсякъде по-нататък цитатите от научните текстове са в мой превод – Д.К.

⁵ „Нощен разговор“ досега няма публикуван превод на български език. Тук и навсякъде по-нататък цитатите от стихотворенията на Окуджава са в превод на Мариана Шопова, засега непубликувани. По-нататък това няма да се уговаря, освен в специални случаи.

Източникът на мотива за *фенерджията* откриваме в текста на „Малкият принц“. Докато се мести от една планета на друга и се среща с краля, суетния, пияницата и бизнесмена, принцът попада на *чудновата* планета, където *имаше място само за един уличен фенер и за един фенерджия*. Единственият обитател на петата планета не прилича на другите персонажи.

– Може би тоя човек наистина е смешен. Все пак той е по-малко смешен от царя, от суетния, от бизнесмена и от пияницата. Неговата работа поне има смисъл. Когато запалва своя фенер, той като че създава една нова звезда или едно цветче, угаси ли фенера си – приспива цветето или звездата. Това занятие е много хубаво. То е истински полезно, защото е хубаво (50) (прев. К. Константинов).

Занаятът (според друг негов израз – *нареждането*) на фенерджията е такъв, че той гаси фенера сутрин и го пали вечер, но тъй като неговата планета от година на година се върти все по-бързо, а нареждането не се е променило, неговият труд се е превърнал в ежеминутно занимание: „Товага - щом тя (планетата) се завърта веднъж в минутата, аз нямам и една секунда почивка. Запалвам и угасям веднъж на всяка минута!“ (52)⁶.

Мотивът за движението към *светлия огън* в този епизод съществува, но той е „преадресиран“ към фенерджията, който, излиза, че работи без отдых и когото Малкият принц съветва „Трябва само да вървиш много бавно, за да бъдеш винаги на слънце – та нали неговата планетка е толкова малка“ (53). От друга страна, „сизифовият труд“ на фенерджията от приказката на Екзюпери в песента на Окуджава се отнася не до *фенерджията*, а до самия лирически герой: „Сто лет подпираю я небо ночное плечом...“⁷ / „Подпирам небето вечерно цял век с рамена“. Лирическите мотиви, както става ясно, претърпяват известна рокада по отношение на литературния източник. Но има още един мотив, привнесен в текста на „Нощния разговор“ от „Малкият принц“, – това е *сънят на фенерджията*. Нека напомним, че в текста на Окуджава *фенерджията е трябвало да запали светлия огън, само че фенерджията спи*. Да се обърнем към текста на Екзюпери. В отговор на съвета на Малкия принц „Трябва само да вървиш много бавно, за да бъдеш винаги на слънце“, неговият събеседник му отговаря (курсивът наш – А.К.):

- Нямам голяма полза от това – каза фенерджията. – Аз най-много обичам да спя.
- Не ти върви – каза малкият принц.
- *Не ми върви – каза фенерджията. – Добър ден. – И угаси фенера.* (53)

⁶ Не е ли свързан с този епизод от „Малкият принц“ и своеобразният космизъм на „Молитвата“ на Окуджава (1964, 1965-66): „Пока Земля ещё вертится, пока ещё ярок свет...“ (Okudzhava, 1996, p. 183) / „Дорде се върти земята и слънчев отблясък играй...“ (Okudzhava, 2004, p. 85).

⁷ Любопитно е, че само година след написването на „Нощния разговор“, през 1963 година се появява песента на А. Городнички „Атланти“, където този мотив се оказва ключов и сюжетообразуващ: „Атланти держат небо // На каменных руках“ (Gorodnitskiy, 1999, p. 44) („Атлантите крепят небето на каменните си ръце“.)

С. С. Бойко интерпретира песента на Окуджава в контекста на историята - на преразглеждането от страна на поета на „комунистическата доктрина“, на преоценката на „стройната някога система с отчетлива йерархия“. Според изследователката песента „отразява преломен етап в житейските търсения. Дошло е разочарование в Целта на големия път, но скепсисът изглежда еготиичен и лицемерен, той не носи достойна алтернатива на отминалия ентузиазъм“ (Boyko, 2015, p. 11-12, 16). Струва ни се, че в тази песен дори и да има такова „идеологическо“ обвързване, то то е вписано в по-широк – ще го наречем, макар и не без патос, общочовешки – контекст. Затова ни е по-близък подходът на Л. Г. Фризман, който обърна внимание на изобилието от „въпроси без отговори“ в лириката на Окуджава, видя в тях „стилообразуваща особеност и черта на индивидуален авторски маниер“ и достигна до извода, че „именно основните въпроси на битието, въпросите за живота и смъртта, за смисъла на това, което правим, за постижимостта на щастието изначално не могат да намерят отговори“ (Frizman, 2004, p. 145)⁸. И за нас смисълът на песента „Нощен разговор“ („Ночной разговор“) изглежда свързан с вечното търсене и душевно безпокойство, с принципиалната недостижимост на последната точка... Отгласът на текста на „Малкият принц“ „работи“ в полза на такова – широко, универсално – тълкуване на песента на Окуджава, тъй като приказката на Екзюпери има откровено изразен иносказателно-алегорически смисъл („...ты навсегда в ответе за всех, кого приручил“/ „Ти ставаш отговорен завинаги за всичко, което си опитомил...“, и така нататък). Това е близко до поетиката на Окуджава, също склонен към алегоризъм: „Синият балон“ („Голубой шарик“), „Песничка за отворените врати“ („Песенка об открытой двери“), „Старото палто“ („Старый пиджак“ ...). Впрочем литературният източник на мотива за отговорността и бягането от нея в песента „Нощен разговор“ („а я ни при чём“/ „аз нямам нищо общо с това – аз нямам вина“) е отбелязан от всичките трима цитирани от нас автори (Фризман, Д. Быков, С. Бойко). Четенето на *приказката* „Малкият принц“ е могло да навее и самата приказна атмосфера на „Нощния разговор“ (мотивите за пътуването на кон, търсенето на цел, помощника...).

Завършвайки темата за *фенерджията*, ще отбележим, че и в покъсната „Песничка на фенерджиите“ („Песенка фонарщиков“), написана за мюзикъла „Златното ключе“ („Золотой ключик“) и включена във филма „Приключенията на Буратино“ (музика А. Рибников; студия „Беларусфилм“, 1975), се улавя отглас от „Малкият принц“ (и, естествено, от „Нощния разговор“). Фенерджиите в тази песен *крачат* („как вечер – мы в пути“ /

⁸ Тази същността черта в поетиката на Окуджава – поставянето на „въпроси без отговор“ - интересно е обиграна от Л. Фризман в заглавието на цитираната статия: Фризман Л. „Ах, если б я знал это сам...“: *Поэзия безответных вопросов //* Голос надежды: Новое о Булате Окуджава. [Вып. 1.] М.: Булат, 2004. С. 145. / „Ах, ако можеш да знам...“: *Поэзия на въпросите без отговор.* (Бел. на прев.)

„щом се свечери – тръгваме на път“) – може да се каже *към светлия, към чистия огън*, макар че буквално такъв израз в текста на песента липсва:

Шагаем след в след, вслед –
туда, где тень, тень, тень.
Да будет свет, свет, свет,
как будто день, день, день.

Вървим натам пак, пак, пак –
където има мрак, мрак, мрак.
Да бъде светлина –
тъй както през деня.

В „Малкият принц“ има съпоставимо „великолепно зрелище“ – редуване на появата на фенерджиите (именно в множествено число, при това като многобройно множество) от различни страни – своеобразна перифраза на смяната на деня и нощта на планетата: „Движенията на тая армия бяха отмерени, като движенията на оперен балет. Най-напред бе редът на фенерджиите в Нова Зеландия и Австралия. След като запалваха лампите си, отиваха да спят. Тогава влизаха в танца по реда си (ср. у Окуджава: „крачим пак, пак“ – бел. моя – А. К.) фенерджиите в Китай и Сибир“(58) и така нататък (благодарим на Денка Кръстева, която сподели с нас това наблюдение). В „Песничка на фенерджиите“ присъства даже познатият ни мотив за *съня* на фенерджиите: „Мы спим в дневное время, / а ночью на посту“ (Okudzhava, 1993, p. 166)⁹.

Да, ние денем спим,
а нощем сме на пост.

И така, несъмненото познаване на текста на „Малкият принц“ от страна на автора на „Нощен разговор“ означава, че Окуджава е прочел приказката не в изданието от 1963 година, а в публикацията ѝ в списанието през 1959-та. Ако, разбира се, няма грешка в датировката на песента и тя е написана по-късно – през лятото, да речем не на 62-ра, а 63-та. Възможността за грешка не бива да се изключва: хронологията на песните за самиздатския том, на който се опираме (cf. Okudzhava, 1984)¹⁰, е съставяна през 1984 г., две десетилетия по-късно. Чисто психологически е лесно да си представим такава ситуация: в ръцете на поета попада току-що появилото се отделно издание на приказката, той я чете и

⁹ За историята на създаването на песните за мюзикъла „Златното ключе“ по-подр. вж. Okudzhava, 2005, p. 103-104. В интертекстуалния фон на „Нощния разговор“ и „Песничка на фенерджиите“ вероятно, се включва и приказката на Андерсен „Старият уличен фенер“, но не като непосредствен източник, тъй като в нея няма фенерджия (а само пазач), отсъства и мотивът за съня. Същото може да се каже и за приказката на Олеша „Тримата шишковци“ („Три толстяка“), където мотивът за фенера се появява нееднократно. В текста на „Нощния разговор“ вече са отбелязвани и блоковски асоциации – за тях вж. Mosova, 2016, p. 51-57.

¹⁰ Ние използвахме екземпляра на самиздатския том от личната сбирка на А. Е. Крилов.

под впечатлението на прочетеното пише своята песен. Впрочем ние също така нямаме конкретни основания за съмнения във верността на известната датировка (1962) и остава да предполагаваме, че поетът е прочел публикацията в списанието не веднага, в 59-та, а три години по-късно. Или пък, че я е прочел през 59-та и я е запомнил добре. Но, по отношение на по-важното, нашето допускане не променя нищо: във всички случаи приказката на Екзюпери е известна на Окуджава при написването на „Нощния разговор“.

2

„Малкият принц“, както ни се струва, дава ключ към един от важните, устойчиви мотиви в лириката на Окуджава, който вече е привлякъл вниманието на изследователите. Става дума за мотива за розата, превърнал се в обект на внимание в серия от статии на М. А. Александрова. Изследователката разглежда стихотворения, написани в различно време и с разнообразно лирическо съдържание, и разкрива поетическата многозначност, символичност на този мотив: отбелязва неговия мортален подтекст в стиховете за войната, неговия „арбатски“ (автобиографичен) характер, асоциациите на розата с темата за творчеството (песента „Аз пиша исторически роман“ / „Я пишу исторический роман“ и други стихотворения) (cf. Aleksandrova, 2006; Aleksandrova, 2006a; Aleksandrova, 2007).

Между другото, розата е символически лайтмотив и в приказката на Екзюпери. На планетата на Малкия принц, където „имаше съвсем простици цветя, само с един ред листца“, веднъж се появи „стръкче, което не приличаше на другите стръкчета“, което

скоро спря да расте на височина и почна да си приготвя едно цветче. Малкият принц, който присъствуваше, когато храстчето си сложи една грамадна пъпка, усещаше, че от нея сигурно ще излезе някакво чудесно видение, но цветчето продължаваше и продължаваше да се гизди, прикътано в своята зелена стая. То грижливо подбираше своите бои. То се обличаше бавно, то оправяше едно по едно своите листца. <...> Така то много скоро го измъчи със своята суетност, в която имаше и малко подозрителност (32-33; курсивът наш – А. К.)

От този момент в душата на Малкия принц възниква романтичният култ към розата – прекрасно цветче с „труден характер“. Тя се „бои от теченията“, планетата на Малкия принц ѝ изглежда „много неуютна“. Но, когато признава любовта си към Малкия принц преди неговото странстване, цветето от гордост „не искаше той да види, че то плаче. То беше много гордо цветче...“ (38). Мислите за розата го съпровождат през цялото време на неговото пътуване – буквално до фразата в разговора с Лисицата „Аз съм отговорен за моята роза...“ (72), повторена по-късно почти дословно, преди доброволно той да напусне земния живот. И даже на последната страница отново става дума за нея: „Погледнете небето. Попитайте се: овцата изяла ли е или не цветчето? И ще видите как всичко се променя...“ (88)

Веднага ще отбележим отзвука на подчертаните от нас думи в цитата от „Малкия принц“ в песента на Окуджава „Аз пиша исторически роман“ / „Я пишу исторический роман“, 1975; (курсивът наш – А.К.):

В склянке тёмного стекла
из-под импортного пива
роза красная цвела
гордо и неторопливо. <...>
И пока ещё жива
роза красная в бутылке... (Okudzhava, 1996, p. 295)¹¹

Във бутилка с вид чудат,
явно от чужбинско пиво,
роза с тъмноален цвят
кипреше се горделиво. <...>
И дорде живее с нас
още розата червена...

Ще отбележим, че и при двамата автори розата е олицетворена. Не считаме, че тази възможна реминисценция непременно предполага препрочитане от страна на Окуджава на „Малкият принц“, преди да напише песента (макар че е възможно). Достатъчно е, че някога този образ е привлякъл вниманието на поета и е останал в неговата читателска памет, а после, в нужния момент, е оживял и се е оказал на повърхността. В полза на възможен диалог говори и ироническият оттенък на мотива за розата при двамата автори, постигнат за сметка на известното, нелишено от ирония, снизяване. В приказката на Екзюпери розата е заплашена от това да не бъде изядена от овцата; в песента на Окуджава „ефектът на снизяване“ се постига чрез съседството на мотива за розата с мотива за „бутилка с вид чудат, явно от чужбинско пиво“ / „склянка тёмного стекла из-под импортного пива“, в която сега е романтичeskото цвете. Неговият живот също е несигурен: „И дорде живее с нас/ още розата червена...“ / „и пока ещё жива роза красная в бутылке...“

И в други стихотворения за розата на Окуджава това прекрасно цветче символизира не само красотата на битието, но и неговата крехкост и мимолетност. Такава е розата в стихотворението „Изселен от Арбат съм...“ / „Я выселен с Арбата, арбатский эмигрант...“ (1982; на слушателите на барда то е известно като песента „Плач по Арбат“ / „Плач по Арбату“, във важния за поета „арбатски“ лирически контекст:

¹¹ С оглед на акцентирания от А. Кулагин образ на *живата роза*, на нейната *гордост* и тяхното отсъствие на съответните места в превода на Константин Константинов ще припомним използвания от автора на статията превод на Нора Гал: „Скоро оказалось, что красавица горда и обидчива, и Маленький принц совсем с нею измучился“ (29) / „Скоро се оказа, че красавицата е *горда* и обидчива и Малкият принц съвсем се измъчи с нея“ – Д.К.; „Взгляните на небо. И спросите себя: *Жива ли та роза или её уже нет? Вдруг барашек её съел?*“ И вы увидите: всё станет по-другому...“ (91) / „Попытайте се: *Жива ли е тази роза или вече я няма? Да не би овцата да я е изядла?*“ – Д.К.

Без паспорта и визи, лишь с розою в руке
 слоняюсь вдоль незримой границы на замке
 и в те, когда-то мною обжитые края
 всё всматриваюсь, всматриваюсь, всматриваюсь я <...>
 Я эмигрант с Арбата. Живу, свой крест неся...
 Заледенела роза и облетела вся. (Okudzhava, 1996, p. 377-378)

И без паспорт и виза, червена роза взел
 обхождам с тиха стъпка граничния предел:
 току зад него почват места, които знам
 и аз се вглеждам, вглеждам, вглеждам все натам. <...>
 Арбатски емигрант съм. И нося кръст нечут...
 Повяхна мойта роза, пронизана от студ.“ (Okudzhava, 2004, p. 46)

В анализа на това стихотворение М. А. Александрова споменава като възможен литературен предтеча на лирическия герой „бедния принц на Андерсен, чието фамилно достойние се състои от истинска роза и жив славей“ (Aleksandrova, 2006a, p. 70). Става дума за приказката „Свинарчето“. Струва ни се, че не по-малко право за тази роля има и друг принц – от друга литературна приказка (възможно е впрочем и тя самата да е възникнала под влияние на приказката на Андерсен).

Текстуалните заемки от „Малкият принц“ в лириката на Окуджавата позволяват да се предположи общо влияние на френската приказка – по-точно на нейния превод на руски – върху стила на поета. Изследователите неведнъж отбелязват характерните „вежливи“ обръщения на лирическия герой към адресата на изказването, към някакъв условен събеседник (може да се каже – към читателя и слушателя), но при това звучащи обикновено в множествено число, както трябва да бъде в разговор на интеллигентни хора: *извинете / извините; моля ви, влезте, не чакайте / заходите, пожалуйста; изтрийте си краката / вытирайте ноги; нищо, че сме непознати / ничего, что мы чужие*. Те са един от любимите на поета стилови похвати и придават на неговото творчество оттенък на доверителност и откровеност¹². Това се усеща и в „Нощен разговор“: „Скажете ми, бъдете добры; Скажете, пожалуйста, как мне проехать туда?“ / „Кажете ми, много ви моля; Кажете ми, моля ви, как да отида дотам?“ Между другото, в текста на „Малкият принц“ изрази от този тип се срещат постоянно: „Моля... нарисуй ми една овца!“ (13) / „Пожалуйста... нарисуй мне барашка...“ (9); „Моля да ме извините“ (32); „Бъдете добър...“ / „Прошу извинить“; „Будьте так добры...“ (29); „Де ще

¹² За тази особеност на стила на поета не просто като за даденост и като за белег на „доверителност“, но в контекста на неговия поетически свят и във връзка с присъщите му „етикетни формули“ и „театралност в поведението на героя“ (cf. Sviridov, 2007, p. 345). Ще припомним, че именно в годината на написване на „Прелестни приключения“ този маниер на Окуджавата стана обект на упрек от Ст. Куняев, който видя в това опит за „замяна на пустотата“ (виж публикуваната статия на Куняев „Инерция аккомпанемента“ (Krasuhin, 2012, p. 151).

ме посъветвате да отида?“ (58) / „Куда вы посоветуете мне отправиться?“ (56); „Ах, извинявай“ (66) / „Ах, извини“ (65); „Моля ти се ... опитоми ме!“ (68) / „Пожалуйста... приручи меня!“ (67). Поздравът „Добър ден“ звучи от устата на Малкия принц при срещата с едва ли не всеки персонаж в приказката. „Вежливият“ стил, разбира се, се проявява в поезията на Окуджава и преди той да прочете „Малкият принц“ – тоест преди 1959 година (например, в стихотворението „Крал“ / „Король“; същото – „Песничка за Лъонка Корольов“, 1957), но приказката на Екзюпери като важен литературен прецедент е могла да усилва тази стилистична линия в творчеството на поета.

3

В творческото наследство на Окуджава има произведение, за което априори може да се предположи, че има връзка с „Малкият принц“ заради неговия жанр. Става дума за прозаическата приказка „Прелестни приключения“ / „Прелестные приключения“, написана през 1968 година, издадена за първи път през 71-ва година в Тбилиси и по-късно, през 75-та, преиздадена в Тел-Авив. Първото московско – и последно приживено – издание е осъществено едва през 1993 година. В телавивското издание са включени автоилюстрации на Окуджава. Т. И. Кондратова, автор на специална статия за „Прелестни приключения“, отбелязва, че самото обръщане на писателя към автоилюстрациите съответства на формулирания от К. Чуковски принцип на графичността (нагледността) на детската литература и дава пример с епизод именно от „Малкия принц“. В този епизод авторът–разказвач рисува змията боа, „та да могат възрастните да разберат. На тях винаги трябва да им обясняваш“ (12) (cf. Kondratova, 2005, p. 290). Без да си поставя специални извороведски задачи, изследователката се ограничава с това наблюдение. Ролята на „Малкият принц“ в творческата история на „Прелестните приключения“ ни се струва много важна, дори първостепенна. Ще поясним.

На първо място – илюстрациите, за които вече стана дума. Сент-Екзюпери сам създава рисунки за своята приказка. Същото прави и Окуджава, – видимо, вдъхновен от примера на френския писател. Нещо повече, в двете приказки е пресъздаден самият процес на рисуване. При Екзюпери във вече споменатия епизод авторът рисува боа, която е погълнала своята жертва – отначало в един вариант, после в друг. По-надолу в текста, вече с четири опита, рисува овца. Нещо подобно има и в „Прелестните приключения“: отрицателният персонаж на име Непоносим Досадник Каруд (тоест – Дурак), който като настоява за това, че героите на приказката трябва да мислят и да правят *едно и също нещо*, „ни хвана и започна да ни съединява. Отначало така, после и така, и накрая така...“ / „схватил нас и стал соединять. Сначала так, потом ещё так, и наконец так...“. В телавивското издание това място е било илюстрирано с няколко авторски рисунки, изобразяващи процеса на

„съединяване“ на героите; те са възпроизведени в посмъртното издание на приказката през 2005 година (Okudzhava, 2005, p. 67-68). Тоест – двете приказки са съпоставими не само заради авторските илюстрации, но и заради тяхната своеобразна „интерактивност“.

На второ място, виждаме влиянието на „Малкия принц“ в избора на персонажи от животинския свят. В двете приказки има, разбира се, традиционни приказни персонажи (Лисицата при Екзюпери, Самотният Коварен Вълк при Окуджава), но има и неочаквани, при това именно те съвпадат. Първо, в самото начало на приказката на френския писател (ще припомним още веднъж) става дума за змията боа, която авторът рисува; по-нататък ключова (кулминационна) роля в сюжета ще изиграе змията, много могъща, тъй като всеки, когото досегне, го възвръща на земята, от която е дошъл, и обещаваща да помогне на Малкия принц, ако много му домъчнее за неговата планета. Това е перифраза на смъртта. Накрая така и става при „скривана“ от автора договореност между Малкия принц и змията. Змията, макар и да е зла, тук е помощница, даваща възможност на малкия герой, по неговия израз, „да се освободи от своята обвивка – стара, изпразнена черупка. В това няма нищо тъжно...“ (85). Змия – а именно Нашата Добра Змия – има и в „Прелестни приключения“. Овцата, която авторът рисува за Малкия принц в началото на приказката на Екзюпери, предхожда героя на Окуджава на име Крег Кутенейски Овен. Това животно и името му, разбира се, са пряко заимствани от Окуджава от повестта на Ърнест Томпсън Ситън „Крег – кутенейският овен“ (Вуков, 2009, p. 593), но все пак текстът на американския писател не е приказка, а повест за животни; а в приказния контекст появата на овена е могла да бъде навеяна именно от „Малкия принц“ на Екзюпери. Струва ни се, че двата източника в този случай „не си пречат“. В своята приказка Окуджава превръща в постоянни спътници на главния герой животните, които в текста на Екзюпери се появяват епизодично.

На трето място: двете приказки са съпоставими сюжетно-композиционно. В „Малкият принц“ се долавя своего рода кумулативност – натрупване на еднотипни ситуации, когато главният герой попада на различните планети една след друга (за това вече стана дума по-горе във връзка с образа на фенерджията). Но аналогичен похват е използван и в „Прелестни приключения“. Употребата на множество число в заглавието ни насочва към такава композиция, и наистина, в сюжета едно след друго се случват „приключения“, при това у читателя остава впечатление за произволност на тяхното редуване: би могло в началото героите да се сблъскат с Голямата Земна Пчела, а след това с Железните бръмбари (както всъщност е в приказката), а може и да е обратно. Както отбелязва Д. Биков, „в сюжета няма никаква логика“; тя, впрочем, се състои в това, че „всякакви произшествия трябва да се възприемат спокойно, без почуда, да бъдем верни на себе си и на приятелите си, да не се боим от никого...“ (Вуков, 2009, p. 594). Произволността в редуването

на епизодите се усеща и в приказката на Екзюпери. „Прелестните приключения“, както и „Малкият принц“ завършват със ситуацията на завръщането, с чувство, пропито от тъга и съжаление: и Крег и Гридиг се завръщат към своя живот сред природата (Крег в планината, а Гридиг – сред морето). „Сбогом, приятели, – казва последният. – Аз ви обикнах много, но вече ми е време да се връщам“ (Okudzhava, 2005, p. 75). Ще припомним една от последните фрази на Малкия принц: „И аз също тъй днес се връщам в къщи...“ (82)

На четвърто място, в двете приказки детската непосредственост тържествува над ограничеността на „възрастните“. Разказвачът в приказката на Екзюпери е „несъстояло се дете“. Някога, в неговото детство, възрастните го посъветвали да „не рисува змиите боа“, а „да се занимава с география, с история, със смятане и с граматика“; в резултат на това „още шестгодишен <...> се отказва от великолепното поприще на художник“ (12). Това е казано с явно съжаление. На нали малкият визави на разказвача „не знаеше, че за царете светът е много опростен. Всички хора са им поданици“ (39). Оказва се, че „опростеното“ виждане на света е признак на възрастния човек, а детето, напротив, притежава способност да вижда сложността, тоест то превъзхожда възрастния. След като се среща със суетния човек, който счита, че той „на цялата планета <...> е най-хубавият, най-добре облеченият, най-богатият и най-умният“ (44), Малкият принц недоумява какъв смисъл има всичко това, ако на тази планета няма никой друг. „Възрастните хора са наистина много чудновати“, – каза си скромно той, през време на пътешествието си“ (45). Тази *простодушна* детска мисъл варира в приказката много пъти и разказвачът се присъединява към нея. В „Прелестните приключения“ пък, според Т. И. Кондратова, „се проявява типът детско съзнание, когато детето дотолкова е уверено в себе си, в собствените си сили, че всяка трудност му изглежда преодолима“ (Kondratova, 2005, p. 297). В дадения случай става дума за епизода, когато героите побеждават Непоносимия Досаден Каруд, но такива са и другите епизоди – например, избавлението на героите от великаните, които са се събрали, за да ги изгорят на огън и са се изплашили от появата на Морския Гридиг с Нашата Добра Змия на шията. При това и Гридиг се страхува от великаните, но приятелите „трябва да се спасят“ и той ги спасява. Разказвачът предава това с простодушна интонация, сякаш сам той има детски поглед към света:

- Нима ще ни пекат на огън – ужасен попита Крег.
- Разбира се – отговорих аз. – Загубени сме.
- Неужели они нас будут жарить – спросил Крэг с ужасом.
- Конечно – ответил я. – Мы пропали (Okudzhava, 2005, p. 45).

Така невъзмутимо може да се отговаря само в случай, ако ти, въпреки смъртоносната опасност, си уверен, че всичко ще се размине. И то се разминава. По този начин тържеството на „детското“ над

„възрастните“ и в двете приказки е в голяма степен благодарение на фигурата на героя-разказвач (или автора-разказвач): в неговото съзнание е и границата между грешното „на възрастните“ и вярното „детско“ разбиране на живота.

Нашите бележки са първи подстъп към темата „Окуджава и Екзюпери“. Не изключваме, че коментаторите на произведенията на Окуджава ще открият в тях незабелязани досега реминисценции от „Малкият принц“ или други произведения на френския писател, и ще представят по-дълбоко ниво на приемственост и съпоставимост.

References

Aleksandrova, M. A. (2006). *O stihotvorenii Bulata Okudzhavy "Iz frontovogo dnevnika"*. Hudozhestvennyy tekst i kul'tura: Materialy Shestoj mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii. Otv. za vyp. V. V. Kudasova. Vladimir: VGPU, 2006, 155-160. [Александрова, М. А. *О стихотворении Булата Окуджавы „Из фронтового дневника“*. Художественный текст и культура: Материалы Шестой междунар. науч. конф. Оtv. за вып. В. В. Кудасова. Владимир: ВГПУ, 2006, 155-160].

Aleksandrova, M. A. (2006a). „... Lish' s rozoyu v ruke“: ob odnom motive v lirike Okudzhavy. *Grehnyovskie chteniya*: Sb. nauch. trudov. Vyp. 3. Otv. red. I. S. Yuhnova. Nizhniy Novgorod: NNGU, 65-72. [Александрова, М. А. „...Лишь с розой в руке“: об одном мотиве в лирике Б. Окуджавы. *Грехнёвские чтения*: Сб. науч. трудов. Вып. 3. Оtv. ред. И. С. Юхнова. Ниж. Новгород: ННГУ, 2006, 65-72].

Aleksandrova, M. A. (2007). Poet i roza: k teme tvorchestva v lirike Bulata Okudzhavy. *Golos nadezhdy*. Vyp. 4, 319-335. [Александрова М. А. Поэт и роза: к теме творчества в лирике Булата Окуджавы. *Голос надежды*. Вып. 4, 2007, 319-335].

Boyko, S. (2015). „- Ty chto poteryal, moya radost?..“ Nochnoy razgovor na perelome, ili Poetika mnogoznachnyh slov. *Golosa*: Sb. statey k 60-letiyu Andreya Krylova. M.: Bulat, 10-18. [Бойко С. „- Ты что потерял, моя радость?..“ Ночной разговор на переломе, или Поэтика многозначных слов. *Голоса*: Сб. статей к 60-летию Андрея Крылова. М.: Булат, 2015, 10-18].

Vukov, D. (2009). *Okudghava*. M.: Molodaya gvardiya. [Быков, Д. *Окуджава*. М.: Молодая гвардия, 2009.]

Frizman, L. (2004). „Ah, esli by ya znal eto sam...“: Poeziya bezotvetnyh voprosov. *Golos nadezhdy: Novoe o Bulate Okudzhave*. [Vyp. 1.]. M.: Bulat, 141-145. [Фризман, Л. „Ах, если б я знал это сам...“: Поэзия безответных вопросов. *Голос надежды: Новое о Булате Окуджаве*. [Вып. 1.] М.: Булат, 2004, 141-145.]

Gal', N. (1963). Antuan de Sent-Ekzyuperi / Sent-Ekzyuperi, A. *Malen'kiy prints* / S ris. avtora; Per. s fr. N. Gal'. M.: Molodaya gvardiya, 94-95. [Галь, Н. Антуан де Сент-Экзюпери / Сент-Экзюпери, А. *Маленький принц* / С рис. автора; Пер. с фр. Н. Галь. М.: Молодая гвардия, 1963, 94-95].

Gorodnitskiy, A. (1999). *Na materik: Pesni*. М. [Городницкий, А. *На материк: Песни*. М., 1999.]

Kondratova, T. I. (2005). "...I nasha zhizn' budet imet' smysl": O detskoj knige Bulata Okudzhavy "Prelestnye priklyucheniya". *Golos nadezhdy: Novoe o Bulate Okudzhave*. Vyr. 2/ Sost. A. E. Krylov. М.: Bulat, 285-297. [Кондратова, Т. И. "...И наша жизнь будет иметь смысл": О детской книге Булата Окуджавы "Прелестные приключения". *Голос надежды: Новое о Булате Окуджаве*. Вып. 2. Сост. А.Е. Крылов. М.: Булат, 2005, 285-297].

Krasuhin, G. (2012). *Portret schastlivogo cheloveka*. М.: Bulat. [Красухин, Г. *Портрет счастливого человека*. М.: Булат, 2012.]

Levina, L. A. (2002). *Grani zvuchashchego slova: Estetika I poetika avtorskoj pesni*. М.: Neft' I gaz. [Левина, Л. А. *Грани звучащего слова: Эстетика и поэтика авторской песни*. М.: Нефть и газ, 2002.]

Mizho, M. (1963). *Sent-Ekzyuperi / Per. s fr. G. Velle*. М.: Molodaya gvardiya. [Мижо М. *Сент-Экзюпери / Пер. с фр. Г. Велле*. М.: Молодая гвардия, 1963.]

Mosova, D. V. (2016). *Blokovskaya traditsiya v lirike Bulata Okudzhavy*: Diss. ... kand. filolog. nauk. Nizhniy Novgorod. [Мосова Д. В. *Блоковская традиция в лирике Булата Окуджавы*: Дисс. ... канд. филолог. наук. Ниж. Новгород, 2016.]

Okudzhava, V. (1984). *Sobranie sochineniy*: [V 11 tomah]. М. (napечатано на mnozhitel'noy tehnikе). [Окуджава В. *Собр. соч.*: [В 11 т.] М., 1984. (напечатано на множительной технике)]

Okudzhava, V. (1993). *Milosti sud'by*. М.: Moskovskiy rabochiy. [Окуджава В. *Милости судьбы*. М.: Моск. рабочий.]

Okudzhava, V. (1996). *Chaepitie na Arbate: Stihi raznyh let*. М.: PAN. [Окуджава В. *Чаепитие на Арбате: Стихи разных лет*. М.: ПАН.]

Okudzhava, V. (2004). *Fransoa Viyon*. (Trans. Ivan Nikolov). In Bulat Okudzhava. *Arbat, moy Arbat*. Sofia: Zahari Stoyanov. [Окуджава, В. *Франсоа Вийон*. (Прев. Иван Николов). В: Булат Окуджава. *Арбат, мой Арбат*. Издательство „З. Стоянов“, С., 2004.]

Okudzhava, V. (2005). *Prelestnye priklyucheniya: Skazka/ Ris. avtora*. М.: Fond Bulata Okudzhavy; Vadim Sinema, 2005. [Окуджава В. *Прелестные приключения: Сказка / Рис. автора*. М.: Фонд Булата Окуджавы; Вадим Синема, 2005.]

Okudzhava, V. (2005a). Tri intervyyu dlya Tbilisskogo radio [Besedoval] A. Belyavskiy; Podgotovila k pechati T. Subbotina. *Golos nadezhdy*. Vyr. 2, 89-108. [Окуджава, В. Три интервью для Тбилисского радио [Беседовал] А. Белявский; Подготовила к печати Т. Субботина. *Голос надежды*. 2005, Вып. 2, 89-108.]

Sviridov, S. V. (2005). Poeticheskie konstanty Okudzhavy. *Golos nadezhdy: Novoe o Bulate* [Vyr. 4]/ Sost. A. E. Krylov. М.: Bulat, 336-348. [Свиридов С. В. Поэтические константы Окуджавы. *Голос надежды: Новое о Булате* [Вып. 4.] / Сост. А. Е. Крылов. М.: Булат, 2007, 336-348.]